

به کارگیری فناوری‌های نوین پولی و مالی در فضای مجازی

(از قبیل بانک، بیمه، اوراق، پرداخت)

مصوب یکصد و هشتاد و هشتمین جلسه مورخ ۱۴۰۵/۰۲/۰۹ کمیسیون عالی تنظیم مقررات فضای مجازی کشور

مقدمه

کمیسیون عالی تنظیم مقررات فضای مجازی کشور در اجرای ردیف پانزدهم از جدول اقدامات کلان «سند راهبردی جمهوری اسلامی ایران در فضای مجازی» مصوب هشتاد و چهارمین جلسه مورخ ۱۴۰۱/۰۵/۱۱ شورای عالی فضای مجازی، سند به کارگیری فناوری‌های نوین پولی و مالی در فضای مجازی (از قبیل بانک، بیمه، اوراق، پرداخت) را در یکصد و هشتاد و هشتمین جلسه مورخ ۱۴۰۵/۰۲/۰۹ به شرح ذیل به تصویب رساند.

این سند با هدف تنظیم‌گری به‌هنگام و حمایت از زیست‌بوم فناوری‌های نوین پولی و مالی در تمامی ابعاد پولی و مالی با تأکید بر تدوین مقررات یکپارچه، تسهیل صدور مجوزها، بهبود رویه‌های اجرایی و ایجاد زیرساخت‌های نظارتی پیشرفته تدوین شده است.

۱- چشم‌انداز

در افق ۱۴۱۰، نظام پولی و مالی کشور در فضای مجازی با اتکا به حکمرانی هوشمند و تنظیم‌گری یکپارچه، به زیست‌بومی امن، شفاف، رقابتی و نوآور تبدیل می‌شود که ضمن صیانت از ارزش پول ملی و ارتقای تاب‌آوری مالی، بستر ارائه خدمات مالی رقومی مقیاس‌پذیر، کارآمد و منطبق با استانداردهای امنیتی و حریم خصوصی را فراهم می‌سازد.

۲- تعریف فناوری‌های نوین پولی و مالی

فناوری‌های نوین پولی و مالی^۱ به کاربرد نوآورانه فناوری‌های نوین در طراحی، ارائه یا بهبود خدمات پولی و مالی اطلاق می‌شود، به گونه‌ای که موجب ارتقای کارایی، شفافیت، دسترس‌پذیری یا تحول در الگوهای کسب و کار و

^۱ FinTech

تجربه کاربری در نظام پولی و مالی شده و در چهارچوب الزامات قانونی و نظارتی فعالیت نماید. بخش‌بندی حوزه‌های اصلی فناوری‌های نوین پولی و مالی را می‌توان مشتمل بر فناوری‌های پرداخت^۲، وام‌دهی فناورانه^۳، مدیریت ثروت^۴ و مشاوره مالی رقومی^۵، فناوری بیمه^۶، مدیریت مالی سازمانی^۷، فناوری‌های بانکی^۸، انتقال پول خرد و پرداخت‌های بین‌المللی^۹، فناوری‌های تطابق مقررات^{۱۰}، فناوری‌های نظارتی^{۱۱}، فناوری‌های مالیاتی^{۱۲}، رمزینة‌سازی دارایی‌ها^{۱۳}، توثیق رقومی^{۱۴}، تضمین رقومی^{۱۵} و اعتبارسنجی رقومی^{۱۶} برشمرد.

این بخش‌بندی، ملاک تشخیص و رفع ابهام تخصصی و کارشناسی در موضوعات مختلف برای تنظیم گران بخشی (مطابق تعریف مذکور در بند «۳» ماده (۱) مصوبه «شرح وظایف، اختیارات و ترکیب اعضای کمیسیون عالی تنظیم مقررات فضای مجازی کشور» مصوب هشتاد و یکمین جلسه مورخ ۱۴۰۱/۲/۲۷ شورای عالی فضای مجازی) خواهد بود.

۲-۱- فناوری‌های پرداخت: شامل مجموعه‌ای از سامانه‌ها، ابزارها و فناوری‌های نوین است که به منظور تسهیل، تسریع و امن‌سازی فرایندهای انتقال و دریافت وجوه نقد بر بستر رقومی طراحی شده است. این حوزه شامل ابزارهایی نظیر کارت‌های پرداخت رقومی، تجهیزات خودکارسازی دریافت و پرداخت برخط، برنامه‌های پرداخت، کیف پول‌های الکترونیکی، سامانه‌های پرداخت برخط و نیز فناوری‌های پرداخت بدون تماس^{۱۷} بوده که عمدتاً در چهارچوب زیرساخت‌های مالی داخلی فعالیت می‌نمایند.

۲-۲- وام‌دهی فناورانه: به مجموعه‌ای از خدمات مالی مبتنی بر فناوری اطلاق می‌شود که با هدف

^۲ PayTech

^۳ LendTech

^۴ WealthTech

^۵ Robo-Advisory

^۶ InsureTech

^۷ Enterprise Finance Management

^۸ BankTech

^۹ Remittance

^{۱۰} RegTech

^{۱۱} SupTech

^{۱۲} TaxTech

^{۱۳} Digital Assets Tokenization

^{۱۴} Digital Collateralization

^{۱۵} Digital Guarantee

^{۱۶} Digital Credit Assessment

^{۱۷} Contactless Payment Technologies

ارتقای شمول مالی و افزایش دسترسی عمومی به تسهیلات اعتباری، نسبت به ایجاد یا بهبود سازوکارهای اعتماد میان تأمین کنندگان منابع مالی (قرض دهندگان) و متقاضیان تسهیلات (قرض گیرندگان) با رعایت قوانین و مقررات مربوط اقدام می نماید. این حوزه شامل سکوهای وام دهی رقومی، خدمات فروش اقساطی یا خرید اعتباری برخط، وام های همتابه همتا^{۱۸} و نیز سازوکارهای وام دهی غیرمتمرکز مبتنی بر فناوری دفتر کل توزیع شده^{۱۹} است.

۳-۲- مدیریت ثروت و مشاوره مالی رقومی: به کاربرد فناوری های نوین در ارائه خدمات هوشمند و رقومی در زمینه برنامه ریزی مالی، سرمایه گذاری و مدیریت دارایی اطلاق می شود. این حوزه شامل راهکارهایی نظیر مشاوره سرمایه گذاری مبتنی بر الگوریتم، مشاوره امور معاملات مبتنی بر شبکه اجتماعی در بازارهای مالی^{۲۰}، مدیریت دارایی و ثروت شخصی، تحلیل و پیش بینی بازارهای مالی با تکیه بر داده کاوی و هوش مصنوعی و ارائه خدمات سرمایه گذاری و مدیریت دارایی رقومی در چهارچوب ضوابط قانونی و نظارتی است.

۴-۲- فناوری بیمه: به مجموعه ای از فناوری ها و نوآوری ها اطلاق می شود که با به کارگیری ابزارهای رقومی، فرایندهای سنتی صنعت بیمه را دگرگون کرده و خدمات بیمه ای را با کارایی بیشتر، هزینه کمتر و تجربه کاربری بهبود یافته ارائه می کند. این فناوری ها در راستای اهدافی همچون افزایش بهره وری، کاهش هزینه ها، کشف و پیشگیری از تقلب، ارتقای شفافیت، تسهیل دسترسی و بهبود منافع بیمه گر، بیمه گذار و سایر ذی نفعان، موجب بهبود در فرایندهای عملیات بیمه گری و زنجیره ارزش، از جمله در زمینه هایی مانند طراحی و مدیریت محصول، ارزیابی و پذیرش مخاطره، ارزیابی و مدیریت خسارت، امور مالی و حسابرسی آن می شوند. فناوری بیمه با بهره گیری از طیف متنوعی از فناوری ها نظیر هوش مصنوعی، اینترنت اشیا و زنجیره بلوکی، به ارائه خدمات نوآورانه می پردازد و در قالب الگوهای نوین کسب و کار همچون بیمه همتابه همتا و بیمه مبتنی بر عملکرد^{۲۱} نیز فعالیت می کند.

^{۱۸} P2P lending

^{۱۹} DeFi lending

^{۲۰} Social Trading

^{۲۱} Usage-Based Insurance

۲-۵- مدیریت مالی سازمانی: به استفاده از ابزارها و فناوری‌های نوین جهت برنامه‌ریزی، نظارت، پایش و بهینه‌سازی منابع مالی در سطح سازمان اطلاق می‌شود. این حوزه شامل خدمات و فناوری‌هایی از جمله تأمین مالی زنجیره تأمین^{۲۲}، واگذاری مطالبات از طریق کارگزاری^{۲۳} رقومی، مدیریت هزینه‌ها و جریان نقدی و نیز مدیریت مالی برای کارکنان سازمان است که به سازمان‌ها کمک می‌کند تا فرایندهای مالی خود را بهبود بخشند. این ابزارها به سازمان‌ها کمک می‌کنند تا منابع مالی خود را به‌طور مؤثرتر مدیریت کرده و بهره‌وری مالی را ارتقا دهند.

۲-۶- فناوری‌های بانکی: به مجموعه‌ای از فناوری‌ها اطلاق می‌شود که بر بهبود، تسهیل و نوآوری در ارائه خدمات بانکی متمرکز هستند. این حوزه شامل سکوها و سامانه‌هایی است که به نهادهای مالی و بانک‌ها امکان می‌دهند تا خدمات خود را به‌صورت رقومی و مبتنی بر فناوری ارائه دهند. نمونه‌هایی از این فناوری‌ها شامل نئوبانک‌ها (بانک‌های رقومی) و سکوها و بانکداری باز^{۲۴} هستند که دسترسی به خدمات بانکی را تسهیل کرده و تعاملات مالی را بهینه می‌سازند.

۲-۷- انتقال پول خرد و پرداخت‌های بین‌المللی: به فناوری‌ها و سامانه‌هایی اطلاق می‌شود که به تسهیل انتقال وجوه و تبادلات ارزی میان کشورها پرداخته و خدمات پرداخت بین‌المللی را فراهم می‌کنند. این حوزه شامل خدماتی است که به افراد و سازمان‌ها امکان می‌دهد تا وجوه خود را به‌صورت بین‌المللی انتقال داده یا دریافت کنند. از جمله این خدمات می‌توان به صدور کارت‌های بین‌المللی، درگاه‌های پرداخت بین‌المللی و سکوها و تبادل و تسویه بین‌المللی اشاره کرد که موجب تسهیل فرایند پرداخت‌ها و انتقال‌های مالی میان کشورها می‌گردند.

۲-۸- فناوری‌های مالیاتی: به مجموعه‌ای از فناوری‌ها اطلاق می‌شود که به سازمان‌ها و نهادهای مالیاتی کمک می‌کند تا فرایندهای مرتبط با جمع‌آوری، ثبت، پردازش، تحلیل و وصول مالیات را به‌صورت کارآمدتر، دقیق‌تر و هوشمندتر انجام دهند. این فناوری‌ها شامل سامانه‌های رقومی اظهار و پرداخت مالیات برای تسهیل تعامل مؤدیان با نظام مالیاتی، ابزارهای تحلیل کلان‌داده و هوش مصنوعی برای شناسایی فرار

^{۲۲} Supply Chain Finance

^{۲۳} Factoring

^{۲۴} Open Banking

مالیاتی و بهینه‌سازی پایه‌های مالیاتی و همچنین سکوه‌های یکپارچه‌سازی داده‌های مالی برای افزایش شفافیت، کاهش خطاهای انسانی و ارتقای نظارت مالیاتی هستند.

۹-۲- رمزینه‌سازی دارایی‌ها: به مجموعه فناوری‌ها، زیرساخت‌ها و سازوکارهای مبتنی بر فناوری دفتر کل توزیع شده و قراردادهای هوشمند اطلاق می‌شود که امکان ایجاد، انتشار، ثبت، مدیریت، انتقال و معامله دارایی‌ها و اوراق بهادار را در قالب رمزینه‌های^{۲۵} رقومی فراهم می‌سازد. این حوزه شامل رمزینه‌های دارایی محور، اوراق بهادار رمزینه‌سازی شده، مالکیت جزئی دارایی‌ها، صندوق‌ها و ابزارهای مالی مبتنی بر رمزینه^{۲۶}، رمزینه‌های غیرقابل معاوضه^{۲۷} و سایر دارایی‌های رقومی است.

۱۰-۲- توثیق رقومی: به مجموعه‌ای از فرآیندها و فناوری‌ها اطلاق می‌شود که امکان ثبت، تضمین، نگهداری و اعتبارسنجی الکترونیکی دارایی‌ها، اسناد یا اطلاعات را در بسترهای رقومی فراهم می‌سازد. این فناوری‌ها با هدف ایجاد اطمینان حقوقی و مالی، از ابزارهایی مانند امضای رقومی، دفاتر کل توزیع شده، شناسه‌های یکتا و سامانه‌های احراز هویت رقومی استفاده می‌کنند تا اصالت، مالکیت و قابلیت استناد داده‌ها و دارایی‌های رقومی را در محیط‌های مالی و حقوقی تضمین نمایند.

۱۱-۲- تضمین رقومی: به مجموعه‌ای از سازوکارها و فناوری‌ها اطلاق می‌شود که به منظور ایجاد اطمینان، اعتبار و کاهش مخاطره در تعاملات و تراکنش‌های رقومی به کار گرفته می‌شوند. این فناوری‌ها با استفاده از ابزارهایی مانند قراردادهای هوشمند، امضای رقومی، سامانه‌های احراز هویت الکترونیکی و فناوری‌های ثبت و پایش داده (مانند دفتر کل توزیع شده)، امکان تضمین اجرای تعهدات، صحت اطلاعات و امنیت تبادلات مالی و غیرمالی را در محیط‌های رقومی فراهم می‌سازند و اعتماد میان طرفین را در بسترهای الکترونیکی تقویت می‌کنند.

۱۲-۲- اعتبارسنجی رقومی: به مجموعه‌ای از فرایندها و فناوری‌ها اطلاق می‌شود که به منظور ارزیابی، تأیید و سنجش اعتبار افراد، اشخاص حقوقی، داده‌ها یا تراکنش‌ها در بسترهای رقومی به کار می‌روند. این فناوری‌ها با بهره‌گیری از ابزارهایی مانند تحلیل کلان‌داده، هوش مصنوعی، سامانه‌های امتیازدهی اعتباری،

^{۲۵} Token

^{۲۶} Digital ETFs

^{۲۷} NFTs: Non-Fungible Tokens

پایگاه‌های داده یکپارچه و احراز هویت الکترونیکی، امکان بررسی صحت اطلاعات، پیش‌بینی مخاطره اعتباری و سنجش قابلیت اعتماد در تعاملات مالی و غیرمالی را فراهم می‌سازند و نقش کلیدی در کاهش مخاطره و افزایش کارایی در زیست‌بوم‌های مالی رقومی دارند.

۱۳-۲- فناوری‌های تطابق مقررات: به مجموعه‌ای از فناوری‌ها اطلاق می‌شود که با هدف بهبود و تسهیل فرایندهای رعایت مقررات قانونی و نظارتی در سازمان‌ها طراحی شده‌اند. این فناوری‌ها به شرکت‌ها و نهادهای مالی کمک می‌کنند تا با استفاده از ابزارهای رقومی، فرایندهای تطابق با قوانین را به‌طور مؤثرتر، سریع‌تر و با هزینه کمتری انجام دهند. از جمله خدمات و سامانه‌های این حوزه می‌توان به سامانه‌های ضد پول‌شویی^{۲۸} و ضد تروریسم^{۲۹}، احراز هویت رقومی و زنده‌سنجی و نیز سامانه‌های تشخیص تقلب و جلوگیری از کلاهبرداری اشاره کرد که موجب تسهیل در نظارت و اطمینان از رعایت الزامات قانونی می‌گردند.

۱۴-۲- فناوری‌های نظارتی: به مجموعه‌ای از فناوری‌ها اطلاق می‌شود که به نهادهای نظارتی و تنظیم‌گران کمک می‌کند تا فرایند نظارت بر عملکرد، وضعیت و تطابق نهادهای مالی (اشخاص تحت نظارت) را به‌طور مؤثرتر، دقیق‌تر و به‌صورت آنی انجام دهند. این فناوری‌ها شامل سکوها، تجزیه و تحلیل داده‌های مالی برای شناسایی و کشف الگوهای پرمخاطره، ابزارهای گزارش‌دهی خودکار برای تسهیل فرایندهای گزارش‌دهی نظارتی و نیز سکوها، نظارت آنی برای شناسایی و جلوگیری از معاملات غیرقانونی و مخرب هستند.

۳- سیاست‌ها

- ۳-۱- تنظیم‌گری تخصصی: ایجاد سازوکار تنظیم‌گری جامع با اختیارات لازم جهت تدوین و اجرای ضوابط یکپارچه در حوزه فناوری‌های نوین پولی و مالی، به‌منظور هماهنگی نهادی و کاهش ابهامات حقوقی؛
- ۳-۲- توسعه چهارچوب‌های تنظیم‌گری: تدوین مقررات حمایتی و شفاف برای کسب و کارها و مصرف‌کنندگان خدمات مالی در جهت حفظ ارزش پول ملی، تقویت حکمرانی ریال، رعایت الزامات ضد پول‌شویی و ضد تروریسم،

^{۲۸} AML: Anti-money laundering

^{۲۹} CFT: Countering the Financing of Terrorism

حفظ حریم خصوصی کاربران، امنیت و جریان باز داده‌ها و تضمین شفافیت مالی، به منظور ایجاد فرصت‌های نوآوری و توسعه؛

۳-۳- تسهیل صدور مجوزها، رفع موانع و انحصار: ایجاد زمینه برطرف‌سازی موانع قانونی موجود، تسهیل فرایند صدور مجوزهای فعالیت و جلوگیری از رقابت‌های ناسالم و انحصاری به منظور ایجاد بستر رشد متوازن در بازار؛

۳-۴- تقویت و یکپارچگی سامانه‌های زیرساختی: استقرار سامانه‌های یکپارچه رقومی اعم از احراز هویت، امور مالی باز^{۳۰} و اعتبارسنجی در سطح ملی با همکاری نهادهای مربوطه به منظور افزایش امنیت فعالیت‌های فناوری‌های نوین پولی و مالی و کاهش مخاطرات مرتبط؛

۳-۵- حمایت از سرمایه‌گذاری و توسعه منابع انسانی: ایجاد و اجرای برنامه‌های حمایتی جهت جذب سرمایه‌های داخلی و خارجی و تقویت ظرفیت‌های انسانی در حوزه فناوری‌های نوین پولی و مالی، به منظور ارتقای توان رقابتی و تسریع انتقال فناوری‌های نوین؛

۳-۶- توسعه زیرساخت‌های امنیتی و حریم خصوصی: تدوین استانداردهای امنیتی الزام‌آور برای تمامی خدمات فناوری‌های نوین پولی و مالی، با تأکید بر رمزنگاری، احراز هویت چندعاملی و محافظت از داده‌های حساس کاربران.

۴- تقسیم کار و مسئولیت تنظیم گران بخشی

تقسیم کار موضوعات تحت شمول تنظیم گری در این سند به شرح جدول ذیل تعیین می‌شود:

تنظیم گران بخشی	موضوع تحت شمول تنظیم گری
بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران	○ فناوری‌های پرداخت ○ فناوری‌های بانکی ○ وام‌دهی فناورانه ○ انتقال پول خرد و پرداخت‌های بین‌المللی ○ مدیریت مالی سازمانی (تأمین مالی زنجیره تأمین) ○ فناوری‌های تطابق مقررات (در حوزه بانکی) ○ فناوری‌های نظارتی (در حوزه‌های مرتبط با اشخاص تحت نظارت بانک مرکزی)
وزارت امور اقتصادی و دارایی	○ مدیریت مالی سازمانی (واگذاری مطالبات از طریق کارگزاری رقومی) ○ فناوری‌های مالیاتی

^{۳۰} Open Finance

چارچوبی است که امکان اشتراک‌گذاری امن و مبتنی بر رضایت داده‌ها، خدمات و زیرساخت‌های مالی میان ارائه‌دهندگان خدمات مالی مجاز را از طریق ای.پی.آی‌ها و سایر استانداردهای تعامل‌پذیری فراهم می‌کند و زمینه توسعه خدمات مالی نوآورانه، رقابت و یکپارچگی زیست‌بوم مالی را فراهم می‌سازد.

تنظیم گران بخشی	موضوع تحت شمول تنظیم گری
	○ توثیق رقومی ○ تضمین رقومی ○ اعتبارسنجی رقومی ○ فناوری‌های تطابق مقررات (در حوزه تخصصی وزارت امور اقتصادی و دارایی) ○ فناوری‌های نظارتی (در حوزه تخصصی وزارت امور اقتصادی و دارایی)
سازمان بورس و اوراق بهادار	○ مدیریت ثروت و مشاوره مالی رقومی ○ رمزینة سازی دارایی‌ها ○ فناوری‌های تطابق مقررات (در حوزه بازار سرمایه) ○ فناوری‌های نظارتی (در حوزه بازار سرمایه)
بیمه مرکزی جمهوری اسلامی ایران	○ فناوری بیمه ○ فناوری‌های تطابق مقررات (در حوزه بیمه) ○ فناوری‌های نظارتی (در حوزه بیمه)

۵- پیاده‌سازی، هماهنگی و نظارت

۵-۱- به منظور هم‌افزایی، هماهنگی و نظارت بر تنظیم گران بخشی، کمیسیون عالی تنظیم مقررات فضای مجازی کشور نسبت به تدوین و اجرای شیوه‌نامه نظارتی اقدام خواهد نمود.

۵-۲- تمامی تنظیم گران بخشی به منظور اجرای مفاد این سند، ملزم به اجرای چهارچوب‌های ذیل خواهند بود:

۵-۲-۱- در چهارچوب تقسیم کار ذیل بند (۴)، نسبت به تحقق اهداف، اقدامات و برنامه‌های زمان‌بندی شده مندرج در نقشه‌راه‌هایی که مشتمل بر برآورد اعتبار اقدامات و برنامه‌ها بوده و حداکثر ظرف مدت یک ماه پس از ابلاغ این سند توسط کمیسیون عالی تنظیم مقررات فضای مجازی کشور ابلاغ خواهد شد، اقدام نمایند. میزان پیشرفت و تحقق این نقشه‌راه‌ها، از جمله معیارهای ارزیابی عملکرد و نظارت توسط این کمیسیون بوده و اعمال هرگونه تغییر در آن‌ها مستلزم تصویب کمیسیون خواهد بود.

۵-۲-۲- هر شش ماه یک‌بار، گزارش عملکرد خود را بر اساس شاخص‌های ارزیابی مندرج در پیوست این سند، به صورت عمومی منتشر نمایند. این گزارش‌ها باید امکان سنجش شمولیت مالی، بهای تمام‌شده و کیفیت ارائه خدمات را در راستای تحقق اهداف و اصلاح فرایندها فراهم سازند.

۵-۲-۳- به منظور رصد وضعیت زیست بوم و ساماندهی زیرحوزه‌های تحت تنظیم‌گری خود، با بهره‌گیری حداکثری از ساختارهای موجود و اصلاح مأموریت‌ها با رعایت ضوابط و تشریفات قانونی، سازوکار مناسبی را فراهم نمایند.

۵-۲-۴- به منظور هماهنگی در تدوین الزامات نظارتی و همچنین اعمال ضمانت‌اجراهای بازدارنده، از جمله محدودسازی خدمات پایه کاربردی و زیرساختی برای کسب و کارهای مشمول، اقدامات تنبیهی خود را به‌طور شفاف و در چهارچوب اختیارات قانونی در دستورالعمل‌های مربوط درج نموده و گزارش عملکرد سه‌ماهه خود را به کمیسیون عالی تنظیم مقررات فضای مجازی کشور ارائه دهند.

۵-۲-۵- در راستای جلوگیری از بروز حوادث و جرائم رایانیکی (سایبری)، در توسعه خدمات حوزه فناوری‌های نوین پولی و مالی، الزامات امنیتی و انتظامی نهادهای مسئول (منطبق با تقسیم‌بندی سند ملی پیشگیری و مقابله با حوادث فضای مجازی مصوب ۱۳۹۶ شورای عالی فضای مجازی) را رعایت نمایند.

۵-۳- در راستای اجرای قانون اجرای سیاست‌های کلی اصل چهل و چهارم (۴۴) قانون اساسی مصوب ۱۳۸۷ با اصلاحات و الحاقات بعدی، تنظیم‌گران بخشی و دستگاه‌های اجرایی موضوع بند (الف) ماده (۱) قانون مدیریت داده‌ها و اطلاعات ملی مصوب ۱۴۰۱ و مستثنیات آن مکلف‌اند از هرگونه رقابت انتفاعی با بخش‌های خصوصی و تعاونی، خارج از حدود و استثنائات مقرر در قوانین مربوط خودداری نمایند. این حکم نافی مواردی نیست که مطابق قانون، تملک سهام، سرمایه‌گذاری یا مشارکت دولت یا نهادهای عمومی در فعالیت‌های اقتصادی مجاز شناخته شده است. نظارت بر حسن اجرای این بند بر عهده بالاترین مقام هر یک از دستگاه‌ها و نهادهای مشمول بوده و در صورت تخلف، مسئولیت پاسخگویی بر عهده وی خواهد بود.